

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2329>**О. Гарасимів,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ

О. Захарова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ

О. Ряшко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ

АРЕШТ МАЙНА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Майнове примусове виконання здійснюється через застосування конкретних примусових заходів, тобто визначених законом обмежень майнових прав, заснованих на трансформованому цивільно-правовому зобов'язанні осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальних відносин, у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом [1, с. 387]

Матеріально-правовими (фактичними) підставами арешту майна у конкретному кримінальному провадженні можуть бути достатні підстави вважати, що: 1) речі, документи, гроші є знаряддям учинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, у тому числі предмети, що були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально-протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок учинення кримінального правопорушення, тобто відповідають критеріям, які ставляться до речових доказів (ч. 3 ст. 3, ст. 170, 98 КПК

України); 2) майно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК України, зокрема гроші, цінності та інше майно, що одержані внаслідок учинення злочину та (або) які є доходами від такого майна, призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та (або) матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення; були предметом злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а в разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання (абз. 1 ч. 4 ст. 170 КПК України, ч. 1 ст. 962 КК Україна) [2, с. 25]

Аналіз поняття арешту майна, викладеного у ч. 1 ст. 170 КПК, демонструє можливість арешту майна, «щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину». Проте, враховуючи формулювання п.п. 1–4, 6 ч. 1 ст. 91, ч. 1 ст. 98 КПК, де

використовується термінологія «кримінальне правопорушення», виникає сумнів щодо доцільності вживання терміну «злочин» у контексті арешту майна, адже, виходить, що при вчиненні кримінального проступку цей захід вже не буде застосовуватися. Крім того, якщо при вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, то про врахування цих наслідків для володільців майна, на яке накладено арешт з метою забезпечення збереження речових доказів, не згадується, що є нелогічним [3, с. 156].

Проблемою є ситуації, коли майно на час його вилучення знаходиться у володінні, зокрема й правомірному, інших осіб, які нерідко і гадки не мають про його походження, а сам підозрюваний може бути, скажімо, позбавлений свободи і фактичної можливості розпорядження цим майном, власником якого, до того ж, від початку може бути стороння особа, без відома якої воно використовувалося у злочинних цілях [4, с. 311].

Враховуючи, що метою попереднього арешту є забезпечення збереження речових доказів або можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину, підслідного НАБ України, він може бути застосований у невідкладних випадках, лише за рішенням Директора НАБ України (або його заступника), погодженим прокурором САП, і лише строком до 48 годин (без судового контролю), то, вважаємо, можна стверджувати про пропорційність мети (забезпечення збереження речових доказів або можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину та, як наслідок, реалізація завдань кримінального провадження) та засобів,

які застосовуються (короткострокове обмеження права власності) [5, с. 184].

Постанова про оголошення у розшук майна приймається слідчим самостійно та не погоджується процесуальним керівником у кримінальному провадженні. Клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Клопотання слідчого, прокурора, цивільного позивача про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.

Для оцінки наявності невідкладних випадків для застосування попереднього арешту майна слід виходити з того, що невідкладні випадки мають місце за наявності реальної і підтвердженої загрози оперативного приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження майна, яку неможливо усунути до вирішення питання про арешт майна у загальному порядку [6, с. 118].

Також у практичній діяльності виникають питання щодо застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження з огляду на законодавчу заборону накладати арешт на майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача. Поняття добросовісного набувача є оціночним. Відповідно до ст. 388 ЦК України майно може бути витребувано у добросовісного набувача, якщо

ця особа не знала і не могла знати, що не має права на його відчуження [7].

Таким чином, несвоєчасний арешт майна, спрямований на забезпечення цивільного позову, може призвести до того, що шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, взагалі буде складно відшкодувати у зв'язку з тим, що на момент заявлення цивільного позову майно буде знищено, пошкоджено, приховано тощо. Така ситуація, у свою чергу, загрожує порушенням прав потерпілого.

У ч. 1 ст. 64 КПК України зазначено, що третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, може бути будь-яка фізична або юридична особи. Оскільки вимоги до таких осіб чітко не визначено, на практиці такий підхід означає, що фактично відповідні примусові заходи у вигляді арешту майна можуть бути застосовані до будь-якої особи. Попри те, що в ч. 3 вказаної статті визначено, що третя особа, відносно майна якої вирішується питання про арешт, має права та обов'язки, передбачені КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, у частині, що стосується арешту майна, фактично ці особи є досить вразливими учасниками кримінального процесу та існує низка ризиків порушення їх прав [8, с. 286].

Під час регламентації процесуального статусу третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, законодавець цілеспрямовано використовує досить складні прийоми нормотворчої техніки – послідовне відсилання до загального переліку прав і обов'язків підозрюваного, обвинуваченого та лімітацію сфери їхнього здійснення лише арештом майна як заходом забезпечення кримінального провадження. Неординарність та деяка проблемність останніх проявляється передусім у ризиковості (алеаторності) їх застосування, оскільки халатна і неретельна екстраполяція окремих елементів одного режиму праворегулювання на інший

може призвести до змістовних колізій, а також втрати специфічності предмета екстрапольованим режимом [9, с. 385].

Цілком погоджуємося з думкою В. В. Назарова та Т. В. Смалюка про те, що, визначаючи мету забезпечення арешту майна третьої особи, законодавець долучає цього учасника кримінального провадження не в контексті його персональної матеріальної відповідальності за неправомірні дії підозрюваного, обвинуваченого, а лише тому, що в нього перебуває майно, яке підлягає спеціальній конфіскації. Тобто під час реалізації цього заходу третя особа обмежується у праві власності на своє майно, але не втрачає права на нього до винесення остаточного рішення судом, який і визначає остаточну долю арештованого майна [10, с. 114].

Під час судового розгляду третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, має право в частині, що стосуються арешту майна: 1) брати участь під час судового розгляду у допиті свідків обвинувачення або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; 2) збирати і подавати суду докази; 3) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження; 4) виступати в судових дебатах; 5) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження; 6) оскаржувати в установленому КПК порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення [11, с. 55–56].

Відсутність належної правової регламентації процесуального статусу певної категорії осіб призводить до порушення їх прав, як учасників кри-

бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства й на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Наведені та інші нормативні положення обґрунтовують беззаперечну необхідність детальної регламентації порядку застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження, що пов'язаний із застосуванням кримінального процесуального примусу (проявляється в обмеженні майнових прав та інтересів особи).

Ключові слова: арешт майна, слідчий суддя, суд, слідчий, розшук майна, клопотання.

Garasimov O., Zakharova O., Ryashko O. Seizure of property in criminal proceedings

The article is devoted to the study of the problems of seizure of property in criminal proceedings, in particular, in the context of the search for seized property, ensuring the rights of persons whose property is being seized. Problematic issues of property seizure are singled out; the practical problems of searching for the seized property were revealed. It was emphasized that the seizure of property, on the one hand, is an important element of the mechanism to ensure the implementation of the tasks of criminal proceedings, and on the other – a factor of the most tangible intrusion into the sphere of property rights. It is emphasized that the use of seizure of property is carried out to prevent the possibility of its concealment, damage, damage, destruction, transformation, alienation to ensure the preservation of material evidence; special confiscation; confiscation of property as a type of punishment or measure of a criminal legal nature against a legal entity; compensation for damage caused as a result of a criminal offense (civil action),

or recovery of illegal benefits from a legal entity. Attention is focused on the fact that the purpose of the application of measures to ensure criminal proceedings is the efficiency and effectiveness of its implementation. The essence of the seizure of property is that it is related to the restriction of the ability of the person whose property is seized to alienate, dispose of and / or use it.

Article 41 of the Constitution of Ukraine stipulates that no one may be unlawfully deprived of property rights. The right of private property is inviolable. According to Article 1 of the First Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, no one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law. These and other regulations justify the indisputable need for detailed regulation of the seizure of property as a measure to ensure criminal proceedings related to the use of criminal procedural coercion (manifested in the restriction of property rights and interests of the person).

Key words: seizure of property, investigating judge, court, investigator, search of property, petition.

Література

1. Зелькіна Т. Є. Сутність та актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* № 2 (16). 2018. С. 386–390.

2. Верхогляд-Герасименко О. В. До питання накладення арешту на майно третіх осіб у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / О. В. Верхогляд-Герасименко // *Вісник кримінального судочинства.* 2017. № 1. С. 21. С. 20–27. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vks_2017_1_4. – Назва з екрана.

3. Гловюк І. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Півден-*

ного регіонального центру Національної академії правових наук України № 8 (2016). С. 155–160.

4. Мирошниченко Ю. М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом. Порівняльно-аналітичне право. № 3 (2). 2013. С. 310–312.

5. Зіньковський І. П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. № 2/2017. С. 183–188.

6. Мала О., Місюра Л. Накладення арешту на майно у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / О. Мала, Л. Місюра // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 117. С. 114–121. Режим доступу: <http://www.chasopysnaru.gov.ua/ua/pdf/1-2017/mala.pdf>.117

7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

8. Александрова В. А. Особливості застосування арешту майна як заходу забезпечення кримінального провадження в Україні. 2017. Випуск 1(16), том 4. С. 285–288.

9. Медведєв В. І. Окремі проблеми практики застосування арешту. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2019. С. 384–387.

10. В. В. Назаров, Т. В. Смалюк. Особливості нормативного регулювання процесуального статусу третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Прикарпатський юридичний вісник № 1 (36). 2021. С. 112–116.

11. Чернявський С. С. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек. / С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, Д. О. Алексєєва-Процюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 122 с.

12. Титаренко А.В. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт: новела КПК України. Журнал східноєвропейського права. 2018. № 51. С. 284–289.